

Обушний Микола Іванович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-9121-5095>

e-mail: mobushnyy@gmail.com

Обушний Сергій Миколайович

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-6936-955X>

e-mail: s.obushnyi@kubg.edu.ua

ПОЛІТИЧНЕ УКРАЇНОФІЛЬСТВО У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ТА ПУБЛІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Резюме

Досліджено маловивчену сторінку в культурно-освітній та публічній діяльності П. Куліша — політичне українофільство, яке, за визначенням його самого, усе своє життя він ховав «під абажуром», називаючи себе лише культурником. Насправді ж аналіз творчої діяльності П. Куліша дає підстави вважати його політичним культурником. Саме таке його культурництво стало визначальним в утвердженні П. Куліша, починаючи з 60-х і майже до половини 70-х років XIX ст., головним рушієм політичного українофільства в Галичині.

Наразі, цей аспект діяльності П. Куліша вітчизняними дослідниками допоки вивчений недостатньо. Значно більше уваги приділено вивченню складного характеру, суперечливих вчинків, що були пов'язані, переважно, зі світоглядною еволюцією його поглядів у контексті набутих знань та досвіду.

За таких умов правомірно було б, при вивченні творчого доробку П. Куліша, абстрагуватись від недоліків у характері, що дало б можливість більш об'єктивно оцінювати його творчість. Саме цей методологічний

принцип покладний авторами при аналізі проявів політичного українофільства у культурно-освітній та публічній діяльності П. Куліша. Ці українофільські прояви розкриваються крізь призму любові П. Куліша до України, бо вона «всіх нас одна мати» і вона визріває на основі культурних традицій українців та їхнього унормування звичаєвим правом народного життя.

Ключові слова: політичне українофільство, публічна діяльність, патріотизм, україноцентризм, русифікація, польська шляхта, російський колоніалізм.

Вступ

В українській соціогуманітаристиці актуальними залишаються дослідження непересічних особистостей, подвижницька діяльність яких стала помітним внеском у науковому та громадському житті України ХІХ ст. Серед таких постатей особливе місце посідає Пантелеймон Куліш, один із активних учасників Кирило-Мефодіївського братства, творча спадщина якого, допоки залишається недостатньо вивченою. І це при тому, що наукову та ідейну спадщину Куліша розпочали досліджувати ще за його життя.

Одним із таких недостатньо вивчених, на наш погляд, є політичне українофільство у культурно-освітній та публічній діяльності П. Куліша. З цього приводу Євген Маланюк слушно зауважив, що П. Куліш був культурником, але «політично свідомим і оця політичність Кулішевого культурництва являє найхарактернішу і найціннішу рису «несамовитого Панька» [1]. При цьому звернемо увагу, що ця складова у більшості праць П. Куліша присутня, але допоки не знайшла достатнього наукового узагальнення у вітчизняних публікаціях. Пропонована стаття ставить за мету розпочати заповнення цієї дослідницької лакуни.

Середдослідників його творчості були: М. Костомаров, М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Павлик, І. Франко, Б. Грінченко, С. Єфремов, Є. Маланюк, Д. Дорошенко, С. Томашівський, Л. Винар, О. Оглоблін та низка інших українських дослідників.

Звісно ж, що їх дослідження проводилися у різні періоди і неоднакових умовах, тому і оцінка його наукової та ідейної спадщини відмінна — від критично-несприйнятної до позитивно-захоплюючої. У цьому контексті автори солідаризуються з оцінкою діяльності творчості П. Куліша, видатним вітчизняним вченим С. Томашівським, який писав: «П. О. Куліш Людина найменше популярна, найменше оцінена і, мабуть, найменше зрозуміла в усьому українському письменстві... В Куліша була розвинута одна дорогоцінна прикмета, яка дуже рідко стрічається між Українцями, себто сміливість висловити щиро свою думку, постояти за неї, хоч би вона й як не подобалась заголові...» [2].

Не залишаються осторонь дослідження наукової та ідейної спадщини П. Куліша і фахівці інших галузей соціогуманітаристики: філософи, політологи, соціологи, психологи, кожен із яких знаходить у П. Куліша свій дослідницький аспект, який, до того ж мало або зовсім допоки предметно не вивчався.

Новий етап дослідження творчої спадщини П. Куліша розпочався після 1991 року — року проголошення незалежності України. До вивчення наукової та ідейної спадщини П. Куліша активно долучилося ряд вітчизняних дослідників. Серед них: В. Сербей, який небезпідставно зарахував П. Куліша до пророків Нової України, які створювали історичний гранд-наратив майбутньої політичної нації [3, с.6]. І. Коляда у ряді своїх праць проаналізував національно-культурницьку діяльність П. Куліша. О. Шокало, який не тільки упорядкував три унікальні праці П. Куліша «Повість про Український народ», «Мое життя» (Жизнь Куліша), «Хутірська філософія і віддалена од світу поезія», але і написав до них передмову та зробив авторське редагування. Останнім часом предметно вивчає суспільно-літературну спадщину П. Куліша і О. Федорук, зокрема, у контексті українсько-польських відносин. Окремі аспекти багатогранної творчості П. Куліша досліджували: В. Борисенко, А. Гуляк, О. Доценко, М. Жулинський, Є. Нахлік, П. Кононенко, А. Погрібний, В. Погребенник, Н. Слободянюк, Т. Усатенко, П. Чернега та низка інших вітчизняних вчених.

Останнім часом історичну спадщину П. Куліша вивчають І. Гірич, Л. Грінберг, Л. Похла, О. Ясь та деякі інші, які проводять історіософське осмислення діяльності П. Куліша.

Методи дослідження

Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, який з одного боку, інтегрує знання різних, у нашому випадку соціально-гуманітарних (історичних, політологічних, філософських, літературознавчих, мовних, етнографічних та ін.) наук і у розвиток яких помітний внесок зробив П. Куліш, а, з іншого боку, цей підхід уможливив виокремити українофільські ідеї, що містяться у його багаточисленних різножанрових працях та виділити у них особливий різновид українофільства — політичне.

Складовою методології даного міждисциплінарного підходу стали також теоретико-концептуальні напрацювання низки вітчизняних дослідників-кулішезнавців.

Результати дослідження

Пантелеймон Куліш — унікальна постать в українській культурі ХІХ ст. Його геній яскраво виявив себе у прозі, драматургії, публіцистиці, літературознавстві, етнографії, фольклорі, педагогіці, історії, соціології, політології, історіософії, мовознавстві, філології. П. Куліш був неабияким

художником, писав вірші, перекладав поеми й поезії Байрона, Гете, Шиллера, переклав 30 драм Шекспіра, перекладав Біблію, створив українську абетку та був організатором видавничої справи тощо. Саме про такого роду геніїв у народі кажуть «Якщо талановитий, то талановитий в усьому». Якщо ж проаналізувати вище названі вияви творчої діяльності П. Куліша, стає очевидним, що ці вияви у широкому розумінні пов'язані переважно з українською культурою.

Який же зміст вкладається у поняття «українофільство» і з яким авторі солідаризуються. Отже, українофільство (дав.-гр. φίλος — кохаю) — термін, що підкреслює проукраїнську позицію і означає любов та/або приязнь до України та українців.

Українська суспільно-політична думка зберігає немало різного роду визначення «українофільства». Серед них відзначимо обґрунтування сутності українофільства Михайла Драгоманова, який вважав, що з теоретичної точки зору поняття «українофільство» являє собою «прогресивний і правдивий рух», який засвідчує факт існування української національності, оскільки «...ми визнали існування в українському народі рис оригінальної нації, — писав М. Драгоманов, — нема ніякої можливості теоретично заперечити висновки та устремління українофільства» [4].

Девізом українофілів, вважав М. Драгоманов є «...свобода національного розвитку, при вільному спілкуванні націй між собою. Українофіли бажають не тільки першого, але і другого, — ось чому, — продовжував він, — на багатьох популярних книгах, що вони (українофіли. — Авт.) видавали, стоїть девіз Шевченка: І чужому навчайтесь і Свого не цурайтесь!» [4].

У Малій енциклопедії етносторонності — «Українофільство визначається як ліберальна течія в національно-визвольному русі української інтелігенції, яка сформувалась на основі опозиції російському царизму і сприяла розвитку української мови та літератури, науки, школи, театру та інших галузей культури» [5, с.145].

Проте, російські великодержавники, пише Микола Костомаров, — побачили в українофільстві велику небезпеку для російської імперії, тому що «такі малоруські патріоти, котрі не обмежуються думкою створити свою особливу літературу, але і спрямовують свої наміри і на окремішність Малої Росії від спільної батьківщини» [6, с.655].

Так, цей термін вживається переважно у політичному та культурному контексті. Проте, термін «українофільство», особливо у політичному контексті тлумачиться неоднозначно, оскільки він охоплює різні течії — від звичайної любові до всього українського аж до абсолютизації такої любові або палкого патріотизму.

Оскільки розгляд українофільського напрямку в суспільно-політичній думці не є предметом розгляду цієї статті, тому визначимося лише з тією течією, до якої можна віднести політичне українофільство П. Куліша. Такою,

на погляд авторів, була ліберальна течія, що існувала в національному русі на українських землях у II половині XIX ст. Цей висновок ґрунтується на тому, що у працях П. Куліша, у яких він торкається наддніпрянських українців та українців Галичини, міститься теза про те, що це один народ — українці, натомість поляки і великороси — це окремішні народи. При чому поляки, на погляд П. Куліша, за багатьма етнічними ознаками (зокрема, мовними) більш наближені до українців, ніж великороси.

При цьому зауважимо, що П. Куліш себе не відносив ні до українофілів, ні до народовців. А втім, з останніми — галицькими народниками П. Куліш підтримував зв'язки. Якщо ж врахувати те, що низка вітчизняних дослідників, серед яких і автори, поняття «українофільці» та «народовці» ототожнюють, то стає зрозуміліше віднесення П. Куліша саме до представників політичного українофільства, котрі найнаочніше репрезентували себе в культурно-освітній та публічній діяльності, але не брали безпосередньої участі у політиці. Проведений аналіз низки праць П. Куліша дає підстави віднести його до українофільської течії у суспільно-політичному русі, починаючи з 40-х до 80-х років XIX ст., однак з таким зауваженням — українофільство П. Куліша було аж надто персоніфікованим. Такого роду особистість українофільства П. Куліша вказує на необхідність спеціальних досліджень з цієї проблеми. При цьому автори не претендують на повноту, а тим більше вичерпність дослідження цього аспекту діяльності П. Куліша та солідаризуються з визначенням Івана Франка про те, що П. Куліш в 60-х і майже до половини 70-х років у Галичині був «...головним двигачем українофільського руху» [7, с.206].

Українофільська течія в українському соціально-політичному русі традиційно пов'язується з появою гуртка «Руська трійця», який був створений на західноукраїнських землях М. Шашкевичем, Я. Головацьким та І. Вагилевичем у 30-х роках XIX ст. Учасники трійці свою діяльність розпочинали з вивчення життя, традицій та історії власного народу. П. Куліш також розпочинав свою публічну діяльність ще навчаючись у Новгород-Сіверській гімназії (1831-1836 рр.). З цього приводу П. Куліш у своїй автобіографії, яка ним написана від другої особи, пише: «...ходячи по селах і розмовляючи з народними кобзарями або дідами, брав... тим, що зачне їм напам'ять думи козати. Здивуюцца, було, діди, ... а потім усю душу свою перед ним розкривають. Величнім здаєцца нашому народові його рідний епос... Яке б то добро можна зробити людям рідним словом на Вкраїні» [8, с. 107].

Важливу роль у формуванні національної свідомості П. Куліша та удосконаленні його етнографічних знань про український народ, його історію та культуру відіграла дослідницька робота П. Куліша (1843 р.) членом-співробітником Київської Тимчасової комісії зі збору й видання пам'яток

старовини. У цей період П. Куліш познайомився з М. Костомаровим та Т. Шевченком [8, с.107].

У цей же час, крім етнографічної діяльності, яка за своєю спрямованістю була українофільською, П. Куліш у 1843 р. написав перший великий твір українською мовою — віршована хроніка «Україна. Одъ початку Вкрайны до батька Хмельницького» та розпочав роботу над написанням українського історичного роману «Чорна рада. Хроніка 1663 р.».

У цьому ж 1843 році (у свої 24 роки) П. Куліш написав поему «Україна», у якій визначив життєве кредо патріота — українофіла «Нема на світі благодестивішої землі, над неї нашу Вкраїну» [9, с.1].

У 1843 р. П. Куліш вперше долучається до політичної участі як член літературної групи «Київська молодь» (1843-1845 рр.). Головним завданням якої, за словами П. Куліша, було «...національне відродження, а також пропаганда серед поміщиків необхідності звільнення своїх кріпосних селян» [10, с.63].

Саме з цього часу культурно-освітня діяльність П. Куліша виходить на якісно новий рівень, який, безпосередньо, пов'язаний з його участю у Кирило-Мефодіївському братстві (1846-1847 рр.), яке, за оцінкою царських жандармів, «було засноване... із зловмисною політичною метою» — перетворення слов'янофільства в українофільство. Імовірно, що до політичної українофільської участі у діяльність Кирило-Мефодіївського братства П. Куліша залучив Микола Костомаров — один із ініціаторів його створення (1846-1847 рр.). З цього приводу П. Куліш писав: «Він (Костомаров. — П. З.) залучив мене своїми історичними, етнографічними і політичними бесідами. Так політичними. З самого початку нашого життя ми (очевидно що оцінюється діяльність М. Костомарова та П. Куліша у «Київській молоді» та Кирило-Мефодіївському братстві. — Авт.) були не стільки літераторами, скільки політиками і ця обставина загубила багато кращих років» [10, с.71].

Цей песимістичний висновок, імовірно, що відіграв визначальну роль у подальшій неучасті П. Куліша у будь-яких громадсько-політичних об'єднаннях, загалом негативного його ставлення до уявлення політики як брудної справи. П. Куліш визначав політику як божество, на очах якого «пов'язь так само, як божество любови чи божество правосуддя, — тільки з тією різницею, що любов відчуває серцем, правосуддя обдароване чутливим слухом, а політика — і безсердечна, й глуха» [11, с.233].

Таке ставлення П. Куліша до політики можна зрозуміти, якщо згадати ще і його арешт у Варшаві (1847 р.), коли він пережив великі психічні випробування, «...у молодій вагітній дружини (Леся Білозерська-Куліш, а в літературі — письменниця Ганна Барвінок — Авт.) стався фатальний зрив, і вони не зазнали щастя материнства-батьківства» [12, с.12].

Отже, є підстави вважати, що початкова етнографічна, а згодом і освітня праця П. Куліша сприяли його переходу до культурної діяльності у ширшому її розумінні. Оскільки саме у цей період П. Куліш зробив перші спроби спрямувати вирішення культурно-освітніх проблем у політичну площину. Підтвердження цьому є долучення у 1843 р. П. Куліша до публічної діяльності літературної групи «Київська молодь». Саме з цього часу і все своє життя П. Куліш майстерно «вплітав» політику в свою культурно-освітню діяльність та різножанрові праці, стрижневою ідеєю, у переважній більшості яких була покладена любов до України та її народу.

Одним із прикладів майстерного «вплетення» політики у різножанрові праці П. Куліша є «Повість об украинском народе для детей старшого возраста», яка видана у Санкт-Петербурзі у 1846 р. Цю повість небезпідставно низка дослідників вважають політизованою історією України. Аналіз цієї повісті, що був проведений слідчими III відділення царської жандармерії Петербургу, дав їм підстави зробити висновок, що у повісті П. Куліш самовнушав надзвичайні думки про вигадану важливість України, надруковано багато двозначних місць, що можуть вселяти у малоросів думки про їх право на окреме існування від імперії.

Не випадково ж, саме «надмірна любов до батьківщини», а не участь П. Куліша у діяльності Кирило-Мефодіївського товариства стала головною причиною його арешту та заслання на три роки і три місяці до Тули із забороною друкуватися та з вилученням його творів з продажу та бібліотек. П. Куліш тяжко пережив кирило-мефодіївську катастрофу і ще більше став покладати надію на те, що реалізацію ідеї національного визволення можна здійснити лише шляхом розповсюдження культури і освіти. Політичні перетворення, у тому числі і відміна кріпосного права уявлялися йому справою другорядною [10, с.109].

Отже, з цього часу пряму участь у політиці П. Куліш вважав другорядною справою, наразі він не зрадив своїй улюбленій справі культурно-просвітницькій роботі, яка, за своїм визначенням, не була і не могла бути аполітичною, тим більше в умовах колоніальної залежності українців. П. Куліш це добре розумів.

У листі до Володимира Шенрока (14 жовтня 1889 р.) Куліш писав: «Допоки громадська думка не створена нашими роботами, до того часу марно мріяти про успіх. Ось чому я часто ховаю мій радикалізм під абажуром» [13].

Пряма неучасть П. Куліша у політиці, яка нерідко розуміється як боротьба за владу, або участь у політичних організаціях, не є ознакою його абсолютної індиферентності до політики, тобто його аполітичності. П. Куліш до кінця свого земного життя залишався культурником, але таким культурником, який у своїх творах доносив до українців свою культурно-політичну позицію з урахуванням наявних, але далеко недемократичних

умов, у яких перебували українські землі. Ззовні стриману обережну за своєю суттю політичну позицію П. Куліша, слід розглядати не як ухилення від участі у громадсько-політичному житті, а як специфічне вираження його протиимперських настроїв, у основі яких була покладена безмежна відданість Україні.

Політична історія знає немало прикладів, коли люди високої політичної культури реалізують свій політичний потенціал активною участю в інших сферах діяльності і, зокрема, у культурно-освітній. Імовірно, що ці люди добре усвідомлювали, що найвищим проявом їх політичності є громадянськість, тобто свідоме активне своє включення у життєдіяльність суспільства живим народним або друкованим Словом. Саме українське Слово, а у широкому розумінні, українська народна мова стала для П. Куліша альфою і омегою його культурно-освітньої діяльності, у яку він майстерно безпосередньо чи опосередковано «вплітав» у політику.

Відтак, головною зброєю політичної боротьби П. Куліша, як у контексті скасування кріпосного права, так і звільнення українців від імперської колоніальної залежності та російської великодержавності, яка на той час рельєфно окреслилася, залишається захист і утвердження рідного Слова, його життєдайності. У цьому контексті П. Куліш розглядав перший український журнал «Основа», який у 1861 р. розпочав видаватися у Санкт-Петербурзі як важливий інструмент не тільки захисту і утвердження українського Слова, але і боротьби проти мовної уніфікації (русифікації), «...яку насаджували не тільки великодержавники з царського уряду, але і немало українофобів у російському інтелектуальному середовищі. Одним із яких, зокрема, був В. Белінський, який писав: «Мы имеем полное право сказать, что теперь уже нет малороссийского языка, а есть областное малороссийское наречие, как есть белорусское, сибирское и другие подобные им областные наречия» [14, с.177].

Звісно ж, що П. Куліш не міг залишитися і не залишався байдужим до подібного роду висловлювань українофобів і шукав шляхи для опору асиміляторській та уніфікаторській імперській політиці та практиці. Підтвердженням цьому може бути, зокрема, лист П. Куліша російському письменнику Аксакову, в якому він писав про те, що українська спільність позбавлена свободи на своїй землі. При чому «...ми маємо проти себе не один уряд (царський. — Авт.), а й вашу громадську думку. Ми маємо проти себе навіть власних земляків-недоумків. Нас жменька тих (йдеться про Т. Шевченка, М. Костомарова та ін. — Авт.), хто зберігає віру в своє майбутнє, яке на наше глибоке переконання не може бути однаковим з майбутнім великоруського народу. Між нами і вами лежить така ж сама безодня, як і між драмою та епосом: і те, і друге є великі творіння Божественного Генія, та дивно бажати, щоб вони злилися в один рід!» [15, с.117].

Як людина енциклопедичних знань П. Куліш добре знав історію української мови, тому активно виступав проти привласнення росіянами українських руссо-церковнослов'янizmів. З цього приводу А. Погрібний писав: «...ні, це не росіянізм, це наше добро, нами ж, українцями, впроваджене у московську культуру, а потім росіянами привласнене; нам треба, отже, «взять своє назад з мовою, не вважаючи на те, що хозяйствував на нашому добрі Пушкін і інші», адже — стверджував він у відомому «Зазивному листі до української інтелігенції (1882 р.) — «наше слово загартоване в устах Олегів, Святославів, Володимирів іще тоді, як Москва й не наклюнулась» [15, с.31].

У цьому ж листі П. Куліш звертає увагу української інтелігенції на ті великі втрати, що зазнали українці від об'єднання з Москвою і закликає своїх наддніпрянських земляків до ширшої національно-культурної праці з тим, щоб пробудити національну свідомість українців та бути господарями на своїй рідній землі: «Бо живе німець по-німецьки, турок по-турецьки, англичанин по-англійськи і москаль по-московськи, тільки наш брат, українець, носить навиворот свою одіжку» [16, с.28].

Особливе занепокоєння у П. Куліша викликало поширення, у II половині XIX ст., на українських землях, комуносоціалістичної ідеології, у якій він побачив свого роду «...заразу, котра пробиває цвіт молодіжі і в нас на Україні». Більше того передбачав, що «пошестю» комунізму «мусить руський світ боліти довго», — вважав, що так «соціалісти запаскудили соціальність, як дурне військо шпетить власне знамено» [16, с.31].

У свої листах до знайомих і друзів П. Куліш приділяє багато уваги пошукам консолідаційної ідеї українців, яка може стати одночасно і міркою відданості людей, їх «умінням прислужитися її зміцненню» [16, с.27].

П. Куліш переживав за український народ оскільки бачив, що русифікаторська політика по суті майже повністю паралізувала культурно-освітню, церковну, видавничу та інші сфери діяльності на українських засадах. У «Зазивному листі до української інтелігенції» (збірка «Хуторна поезія») П. Куліш з гіркотою писав: «Ми вже не маємо своїх церковних ієрархів. Задля государньої московської політики вони нас ізрадили <...>. Не маємо вже і своїх сановників: бо й сі відбігли нас <...>. Не маємо ні свого українського трибуналу, ані свого звичаєвого права <...>. Ні такої церкви, котра б підлягала б суду громадської совісті, ні такої школи, котра виховувала б наших дітей згідно з духом нації. Не маємо навіть рідної преси, котра б не давала національній мові миршавіти під впливом чужої і освіжала б духа народного серед нашого безголов'я (тобто відсутності національного проводу — Є. Н.)» [13].

Небайдужість до політичних проблем П. Куліша засвідчує і те, що він робив неодноразові спроби знайти ту національну силу, яка б змогла здобути незалежність України і таку силу він бачив в українській народності. Саме

«вона нас родичами між собою поробила, у братню сім'ю з'єднуючи і наше українське суть на віки вічні утвердила... Отож, не дивуйтесь словам моїм про великі надії та народ український» [11, с.11-17].

Наведені висловлювання дають підстави вважати, що П. Куліш вірив у потенційні можливості українців здобути ними державну незалежність. Наразі, він розумів і те, що незалежність можна здобути лише тоді, коли українці будуть готові за неї боротися. Єдиним засобом, який може підготувати українців до такої боротьби допоки залишається Слово, яке слід наповнювати політичним змістом і тим самим пробуджувати національно-політичну свідомість.

Поштовхом переходу П. Куліша на більш радикальні українофільські позиції стала поява Емського указу (1876 р.), який заборонив друкування українською мовою будь-яких текстів, крім художніх творів та історичних документів, не дозволялися прилюдні читання українською мовою, а також викладання нею з будь-яких дисциплін в освітніх закладах на українських землях. Тому П. Куліш ще активніше розпочав критикувати російське самодержавство, його асиміляторську політику, тим самим захищаючи українську ідентичність та обґрунтовуючи українську окремішність. Він неодноразово наголошував, що гнобителем українців виступає не народ російський, а «правитель московський». «Наперекір політичному занепаду, — писав П. Куліш, — висока моральність (українців. — Авт.), з одного боку, засвідчена поетичністю народу, й глибока аморальність (росіян. — Авт.), з другого, яка позначилася відсутністю в народі поезії й навіть милосердя, призвели обидва народи до нового антагонізму; втративши політичне буття, вони однак далі жили в складі чужого їм царства й далі впливали на інші народи своїм життям, але ролі їхні в долі людства були протилежні» [10, с. 246].

Отже, наведені приклади, які можна продовжити, прямо чи опосередковано засвідчують, що П. Куліш переважно стояв на українофільських позиціях, добре розумів ті політичні проблеми, що стояли перед тогочасними українцями і, як правило, давав їм об'єктивну оцінку.

Висновки

Політичне українофільство культурника П. Куліша розкривається кризь призму любові до української землі та її народу. Не випадково ж, саме «...надмірна любов до батьківщини», а не участь П. Куліша у діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, стала головною причиною його арешту та заслання на три роки і три місяці до Тули із заборонаю друкуватися та з вилученням творів з продажу та бібліотек. П. Куліш важко пережив цю трагічну подію і ще більше став покладати надію національного визволення українців і розповсюдження культури та освіти. З цього часу пряму участь у політиці П. Куліш вважав справою другорядною, покладаючи великі надії

на культурно-освітню роботу, яка за своїм визначенням не є та, і не може бути аполітичною, особливо в умовах колоніальної залежності українців. Відтак, ззовні стриману та обережливу українофільську політичну позицію П. Куліша, слід розглядати не як ухилення від прямої участі у громадсько-політичному житті, а як специфічне вираження протиперських настроїв, прояв яких прослідковується у багатьох опублікованих його працях.

Список посилань:

1. Маланюк Є. В. Кулішеву річницю. Хроніка-2000. 2009. Вип. 78. С. 306-315.
2. Томашівський С. Куліш і українська національна ідея. Під колесами історії: *Нариси і статті*. Берлін, 1922. С. 97—98.
3. Маковей Є. Слов'янознавчі погляди Пантелеймона Куліша: дис... канд. істор. наук. Київ: Нац. педагог. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2016. 222 с.
4. Драгоманов М. Что такое украинофильство. Вибране; упоряд. Р.С. Міщук. Київ, 1991. С. 430—454.
5. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Ю.І. Римаренко (відп. ред.). Київ: Генеза, 1996. 942 с.
6. Кіхно О. Українофільство. Філософський енциклопедичний словник / гол. редкол. В. І. Шинкарук та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 654-655.
7. Франко І. Українські «народовці» і радикали // Збір. творів у 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1980. Т.28. С. 198-206.
8. Куліш П. Повість про український народ. Моє життя (Жизнь Куліша). Хутірська філософія і віддалена од світу поезія. (Упорядкування, передмова, переклад, примітки — Олександр Шокало). Київ: Редакція журналу «Український Світ», 2005. 384 с.
9. Куліш П. Сочинения и письма П.А. Кулиша / под ред. И. Каманина. Киев: Тип. Т. Г. Мейнендера, 1908. Т.1. 547 с.
10. Зайончковский П. Кирило-Мефодиевское общество (1846-1847). Москва: Изд-во Моск.ун-та, 1959. 172 с.
11. Кононенко П., Кононенко Т. (2000). Могутній талант. Творчі та ідейні шукання П.О. Куліша в контексті сьогодення. Зб. наук. праць. Київ: МП Леся. С. 8-26.
12. Шокало О. Провідник правди, або Добра вість од Пантелеймона. Куліш П. Моє життя. Київ: Редакція журналу «Український Світ», 2005. С. 6-24.
13. Нахлік Є. (2019). Письменники — провідники нації: типологічні зближення І. Франка з П. Кулішем. Слово і Час, 2019. Вип. 8. С. 14-29. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.08.14-29>

14. Белинский В. Г. Полное собрание сочинений в 13 томах. Москва, 1953. Т.5. 353 с.
15. Миллер А. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.). СПб: Алетея, 2000. 260 с.
16. Погрібний А. Гарячий Куліш. Творчі та ідейні шукання ПО Куліша в контексті сьогодення: Збірник наукових праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша. Київ: МП Леся, 2000. С. 27-39.

References

1. Malaniuk, E.V. (2009). Kulish anniversary. *Chronicle-2000*, Vol. 78, 306-315. [in Ukrainian].
2. Tomashivskiy, S. (1922). Kulish and the Ukrainian national idea. *Yogo z. Under the wheels of history: Essays and articles*. Berlin, 97–98. [in Ukrainian].
3. Makovey, E. (2016). *Panteleimon Kulish's views on Slavic studies: Diss...* Cand. history of science Kyiv: Nat. teacher. University named after M. P. Drahomanova, 222 p. [in Ukrainian].
4. Dragomanov, M. (1991). What is Ukrainophilism. *Selected*; according to R.S. Mishchuk Kyiv, 1991, 430–454. [in Ukrainian].
5. Small encyclopedia of ethno-state studies. (1996) / Yu.I. Rymarenko (rep. ed.). Kyiv: Genesis, 942 p. [in Ukrainian].
6. Kikhno, O. (2002). Ukrainophilism. *Philosophical encyclopedic dictionary* / ch. editor V. I. Shinkaruk and others. Kyiv: Hryhoriy Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine: Abstract, 654-655. [in Ukrainian].
7. Franko, I. (1980). Ukrainian «populists» and radicals // Collection. works in the 50s, T. Kyiv: Naukova dumka, Vol. 28, 198-206. [in Ukrainian].
8. Kulish, P. (2005). The story of the Ukrainian people. My Life (Life of Kulish). *Village philosophy and poetry remote from the world*. (Arrangement, preface, translation, notes — Oleksandr Shokalo). Kyiv: Editorial office of the magazine «Ukrainian World», 384 p. [in Ukrainian].
9. Kulish, P. (1908). Compositions and writings of P.A. Kulysha / Ed. I. Kamanina. Kyiv: Type. T.G. Meynendera, T.1, 547 p. [in Ukrainian].
10. Zayonchkovsky, P. (1959). Cyril and Methodius Society (1846-1847). Moscow: Moscow University Publishing House, 172 p. [in Ukrainian].
11. Kononenko, P. & Kononenko, T. (2000). Powerful talent. *Creative and ideological searches P.O. Kulisha in the context of today*. Collection. of science works Kyiv: MP Lesya, 8-26. [in Ukrainian].

12. Shokalo, O. (2005). The guide of truth, or Good news from Panteleimon. *Kulish P. My life*. Kyiv: Editorial office of the magazine «Ukrainian World», 6-24. [in Ukrainian].
13. Nakhlik, E. (2019). Writers are leaders of the nation: typological approximations of I. Franko and P. Kulish. *Word and Time*, (8), 14-29. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.08.14-29>. [in Ukrainian].
14. Belinsky, V.G. (1953). The complete collection is composed in 13 volumes. Moscow, T.5, 353 p. [in Russian].
15. Miller, A. (2000). «Ukrainian question» in government policy and Russian public opinion (second half of the 19th century). Aleteia St. Petersburg, 260 p. [in Russian].
16. Pogribnyi, A. (2000). Hot Kulish. *Creative and ideological searches of PO Kulish in the context of today*: Collection of scientific works for the 180th anniversary of the birth of Panteleimon Kulish. Kyiv: MP Lesya, 27-39. [in Ukrainian].

Mykola Obushnyi

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-9121-5095>

e-mail: mobushnyy@gmail.com

Sergiy Obushnyi

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0001-6936-955X>

e-mail: s.obushnyi@kubg.edu.ua

POLITICAL UKRAINFILISM IN THE CULTURAL EDUCATIONAL AND PUBLIC ACTIVITIES OF PANTELEYMON KULISH

Abstract

The article researches a little-studied page in P. Kulish's cultural, educational and public activities – political Ukrainophilia, which, according to his own definition, he hid «under a lampshade» all his life, calling himself only a culturalist. In fact, an analysis of Kulish's creative activity gives grounds to consider him a political culturalist. It was his culturalism that became decisive in establishing P. Kulish, from the 60s to almost half of the 70s of the nineteenth century, as the main driver of political Ukrainophilia in Galicia.

At present, this aspect of P. Kulish's activity has not been studied sufficiently by domestic researchers. Much more attention has been paid to the study of the complex nature of his controversial actions, which were mainly related to the worldview evolution of his views in the context of his acquired knowledge and experience.

Under such conditions, it would be legitimate, when studying P. Kulish's creative work, to abstract from character flaws, which would allow for a more objective assessment of his work. It is this methodological principle that the authors rely on when analysing the manifestations of political Ukrainophilia in P. Kulish's cultural, educational and public activities. These Ukrainophile manifestations are revealed through the prism of P. Kulish's love for Ukraine, because it is «one mother for all of us» and it matures on the basis of Ukrainian cultural traditions and their regulation by the customary law of national life.

Keywords: political Ukrainophilism, public activity, patriotism, Ukrainocentrism, russification, polish gentry, russian colonialism.

Стаття надійшла до редакції 09.11.23

© Обушний М. І., Обушний С. М., 2023